

Обжинки (з "Звичаї нашого народу")

Олекса Воропай

ОБЖИНКИ

Жнива скінчилися. Поля густо вкриті копами. Високі навантажені гарби, ритмічно поскрипуючи, везуть урожай з поля додому. В той день, як скінчили жнива, дожали останню ниву, жінці ходять по полю, збирають колоски, плетуть, один спільний вінок з того колосся, і співають:

*Кінець нивочці, кінець,
Будемо плести вінець.
Добре нам було жати,
Бо було з ким розмовляти.
Ой, добре було жниво,
Бо була горілка й пиво...
Або:
Котився віночок по полю,
Просився у господаря в стодолу.
"Пускай, господарю, в стодолу,
Вже я набувся на полю,
Вже я на полю набувся,
Буйного вітру начувся.
Ранньої роси напився.
Я не довго полежу,
Зараз на поле побіжу".*

"Зараз на поле побіжу" — на озимий посів збирається бігти вінок з жита-пшениці, щоб і в наступному році було жінцям чого жати.

На Поділлі, крім вінка, ще плететься "квітка" — це п'ять, чи шість окремих невеличких снопиків або пучків, сплетені разом в одну цілість так, що зовні це все справді нагадує велику квітку.

Коли "квітка" і вінок вже готові, дівчата й молодиці вибирають з-поміж себе, звичайно найкращу дівчину; кладуть їй на голову вінок, дають "квітку" в руки і пускають її вперед, а вже за нею на певній відстані йдуть жінці, співаючи:

*Зашуміла діброва,
Залящала дорога,
Господареві жінці йдуть,
Золотий вінок несуть.
Місяце-місяченьку,
Світи нам доріженьку.
Щоб ми не заблудили,
Віночок не згубили,*

Бо наш віночок красний,
Як місяченько ясний;
Іще вищий від плота,
Ще дорожчий від злота;
Іще вищий від гори,
Ще ясніший від зорі.

Або:

Ой, весело, господарю, весело,
Що ми віночок несемо,
А ще буде веселій,
Як положим на столі.
Маяло житечко, маяло,
Поки на полі стояло,
Та не буде маяти,
Як буде на столі лежати.

Усе це співається ще в полі, а як заходять женці в село, то співають таких пісень:

Наше село веселе,
Ми віночок несемо,
Не з золота — з яриці,
З озимої пшениці;
Не з золота, а з жита,
Нам горілка налита...

Або:

Сива пава літала,
Крильми двір замітала,
Сподівалася вінця
До свого гуманця.
Замітайте двори,
Застеляйте столи,
Сподівайтесь вінця
До свого гуманця.

Підходячи до двору господаря, женці співають:

Несемо вам полон
Ізо всіх сторон,
І з гір, і з підгір'я
На господарське подвір'я.
З подвір'я — до стодоли,
З стодоли — до комори,
З комори — на нивоньку,
В щасливу годиноньку.
Часом співають ще й так:

Закотилось те сонечко за зелений бір,

Ми підемо вечеряти у багатий двір:

А в багатому дворі,

Хліба-соли на столі,

І хліба і солі

І всього доволі:

Вареники в маслі,

Горілочка в пляшці.

Нарешті женці заходять на подвір'я господаря, стають перед хатою й співають:

Вийди, господарю, в цей час,

Викупи вінок у нас:

Дай нам таляр битий

За цей вінок витий.

Бо то дівоньки плели,

Що горілоньку пили.

Віночок — на кілочок,

Нам горілочку дзбаночок.

Господар виходить з хати, бере "квітку" з рук дівчини й запрошує до хати всіх женців. У хаті вже накриті столи і приготовлений смачний обід з горілкою. Обідаючи та п'ючи горілку, женці співають:

А ми жито ізжали,

Щоб за рік знов діждали:

Скільки на небі зірочок,

Стільки на полі копичок.

Ой, обжинки, наш паночку обжинки,

Дай нам ще меду й горілки...

Застольні пісні, що їх співають женці при обжинковому обіді, цікаво змішують мотиви величальні з мотивами весільними. Якщо в обжинковому вінці приходить дівчина, то їй бажають стати у церкві під весільний вінець.

Яків Головацький, подаючи обжинкові пісні села Тури, Золочівського повіту, описав момент, як господар запрошує женців до хати.

"Тут виходить господар на подвір'я і дівчина з колоссяним вінком вкланяється і каже:

Дай вам, Боже,

Щоби съте щасливо дочекали

На той рік сіяти, орати,

А ми здорові збирати!

Господар відповідає:

Дай, Боже, дочекати в добрім здоров'ю!

А ти, молода, Бог дай, здорова росла

І шлюбного вінця доросла!

Дівчина здіймає з голови вінок, віддає господареві й каже:

Нате ж вінець,

А нам дайте на танець!

Господар дав їй кілька дрібних монет, приймаючи вінок, а потім повісив той вінок у хаті на кілочку. Між тим дівчата й молодиці продовжували співати:

Нива ся хвалила,

Що добре зродила;

Єще ся хвалила,

Ліпше буде родила.

З стріхи горіхи летіли,

Женці горілки хотіли:

Віночок на кілочок,

Горілка на столочок!^[1]

На Чернігівщині по закінченні жнив женці обходять ниву, збирають незрізані серпом колоски і в'ють вінок, а часом два вінки: один із жита, а другий з пшениці. Кожний вінок, звичайно, переплітається польовими квітами: синіми волошками, червоними маками, білим ромен-зіллям. Сплетений вінок кладуть на голову найкращій із дівчат і всі гуртом ідуть на господарський двір, співаючи пісень. Попереду йде хлопчик і несе уквітчаний сніп жита, чи пшениці. Підходячи до господарських воріт, ясенці співають:

Одімни, пане, нові ворота,

Несем віночок з щирого злата;

Ой, вийди, пане, хоч на ґаночок,

Ой, викуп, викуп злоти віночок...

Господар виходить на ґанок і зустрічає женців із хлібом-сіллю, а потім запрошує до хати й частує обідом з горілкою. Вінок і сніп даються господареві в руки зі словами:

"Дай, Боже, щоб і на той рік уродився хліб!"

Цей сніп і вінок зберігаються в хаті на покутті під образами, а в день Спаса їх несуть до церкви й святять разом із хлібом, що спечений з борошна нового врожаю.

Щоб узнати котрий посів буде ліпший — ранній, середній, чи пізній, — господарі колись ворожили так: відривали від обжинкового вінка три колоски й закопували їх у землю; один із тих колосків мав визначати ранній посів, другий — середній, а третій — пізній. Потім дивилися, котрий із цих трьох колосків швидше й ліпше давав зелені сходи і робили відповідні висновки. Розуміється, це була свого роду традиційна гра, а не поважне визначення часу осіннього посіву.

Всі ці обжинкові звичаї виконуються тільки з озимими хлібами: з житом і пшеницею; закінчення жнив ярого збіжжя не відзначається якимись спеціальними обрядами, хібащо слід згадати про "обкіски" в Західній Україні, про які згадує Яків Головацький. Цей автор пише, що, звичайно, хтось із косарів по закінченні жнив ярого збіжжя приносить на косі невеличкий віночок з колосків ячменю, вівса, чи гречки. Здіймаючи з коси той вінок і передаючи його господареві, косар виголошував таке

побажання:

*Дай вам Господь Бог
Обкісків діждати,
Єще вам дай, Боже,
Щасливо зібрати,
Звести, змолотити,
З Богом ся веселити,
І довгий вік прожити!*

За це господар давав, звичайно, косареві кілька дрібних грошей на пиво^[2].

Для порівняння коротко розглянемо жниварські звичаї деяких інших слов'янських народів.

У лужичан, наприклад, великий сніп, перевитий польовими квітами, устанавлюється на возі стойма, поверх інших снопів, і так привозиться в село. За возом іде гурт женців (це переважно дівчата й молодиці), одна з дівчат несе на голові вінок з колосків, а інші мають у руках пучки польових квітів. Далі все відбувається, як у нас: господар їх зустрічає, нагороджує і запрошує до хати.

В Білорусі, на Смоленщині, останній сніп називається іменинником, йому приробляють з соломи руки й одягають в білу сорочку, а на "голову" кладуть кічку. З піснями й танцями несуть "іменинника" на господарський двір, де вже є наготовлений для женців багатий почастунок. При обіді "іменинник" стоїть на столі, а потім переносять його на покуття й ставлять під образами^[3].

Болгари роблять з останнього снопа опудало на людську по добу і називають його "жатварка-царка" — жниварська цариця, або "жатварка-мома". Опудало одягають в жіночу сорочку й носять навколо села, а потім кидають у річку, або спалюють на вогні, а попіл розкидають по нивах. У деяких місцевостях це опудало зберігають до наступних жнив, і коли трапляється посуха, то носять його в хресному ході, співаючи обрядову пісню:

*Кать жатварка б^гаше,
Тихъ вітрець в^еше;
Кога мома плачеше,
Ситна роса росеше;
Мома-те са засмья,
Ясно сланце огр^я^[4].*

^[1] "Народныя пісни, Часть III", стор. 195.

^[2] "Распред. и оглав. народ. пісень", 1878, стор. 8.

^[3] Афанасев, "Поэт. возр^нія слав. на природу. Народные празники", стор. 766—767.

[\[4\]](#) "Сообщ. Каравеловымъ; Миладин., 524. Археолог. Вѣст.", 1867, II, 57. Афанасев, стор. 769.